

דף שבועי

בס"ד

פרשת אחרי מות, תשפ"ב, מספר 1466

חוקות הגויים אלישי בן יצחק

והשליטה המוסרית על דחף זה היא אבן הפינה לכל פריחה אישית ולאומית. תפקידן של ההלכות בפרק זה הוא להסדיר את חיי האישות על פי ציווי ה', ופסוקים א-ד הם הפתיחה.⁶

בפשטות, עניינן של פרשיות אלו הוא ריסון טבע האדם; עידון דחפיו וקביעת נורמות שיש בהן כדי לבטא חיובים של קדושה, של חיי מוסר ושל חברה מאוזנת. הפסוקים הראשונים של פרק י"ח משמשים כמסגרת, והם מבקשים להניח את העקרונות שמהם נגזרים הציוויים: "דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם. כַּמְעֵשָׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבַתְּם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמְעֵשָׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכּוּ. אֵת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֵת חֻקֵּי תִשְׁמְרוּ לִלְכַת בְּהֶם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם. וְשִׁמְרַתֶּם אֵת חֻקֵּי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶתֶם הָאָדָם וְחֵי בְהֶם אֲנִי ה'" (וי' יח-ב:ה).

פסוקים אלה ראויים לעיון והעמקה. מה מקפלת מסגרת זו בתוכה? תקצר היריעה מלעמוד על הבנת כל המשמעויות המשתרגות מפסוקים אלה, וברשימה זו אבקש לנסות ולהבין את החובה "בְּחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכּוּ". מוני המצוות מנו חובה זו, שלא ללכת בחוקות הגויים, בין תר"ג המצוות.⁷

הרב דוד חיים שלוש עומד בפירושו לתורה "אור חדש" על סוגיה זו וטעמה, ומשמיענו:⁸
הכח המדמה שבאדם, בכוחו לטמטם את שכלו ולשים לו חושך לאור ומר למתוק ולהטעותו מדרך האמת. לפיכך ה' אשר בחר בנו מכל העמים, נתן לנו את תורתו תורת אמת, וציוונו להתרחק מעבודות האלילים והעריות, כדי ששכל האדם יראה באור הנכון את דרך החיים, ויעשה הטוב והישר בעיני ה'... יצר לב האדם נמשך אחרי תאוותיו החומריות, והוא נוטה מדרך המוסר והאדון השכלי. גם בעלי נפש מתפתים לעבירה בכח הדמיון הכוזב המתעה את האדם.

וכאן עולה השאלה מה מקפלת בתוכה החובה שלא ללכת בחוקות הגויים? שאלה זו הטרידה את חז"ל, וכך למשל אנו מוצאים בספרא:⁹

ר' שמואל דוד לוצאטו כותב בהקדמה לפרשתנו על עניינה של הפרשה:¹

אחר שהוקם המשכן התחיל לצוותם על עניני קדושה, שיהיו קדושים אחר שהאל השוכן בקרבם הוא קדוש, ע"כ הזהיר על המאכלות האסורים ועל הטומאות ועל העריות, וגם על עניינים שבין אדם לחבירו, כי הוא האוהב הצדק והחסד בין בני אדם, ואח"כ הזהיר על קדושת הכהנים... ואמנם איסור החלב והדם אעפ"י שהוא נוהג גם בחולין אינו אלא דרך כבוד כלפי מעלה, כי החלב והדם היו לחם גבוה, ואמנם נבחר הדם להיות קרב על המזבח כי בו הנפש, על כן יכפר על הנפש, והחלב אולי נבחר גם קודם מתן תורה להיותו ניתך ועולה באש ומעלה עשן יותר מן הבשר והוא כעין קטורת. והנה הדם מלבד טעם זה יש בו ג"כ טעם אחר, כי שתייתו אכזריות ומקנה תכונה רעה בנפש, על כן הדם אסור גם בחיה שאינה קריבה על גבי המזבח, מה שאין כן החלב.

כוונת דבריו שמגמת ספר ויקרא לצוות על עניני "הקדושה". מונח זה נושא משמעויות רבות,² ואחד המובנים שלו הוא 'הבדלה', בידול.³ עניינה של הקדושה הדתית נובע מהתפיסה שהאל שוכן בעם ישראל, ומצב זה מחייב היערכות מיוחדת שמתבטאת באירועים שאמורים לקדש את עם ישראל, כפי שאנו מכריזים בקידוש של ליל שבת⁴ "כי בנו בחרת ואותנו קידשת מכל העמים".

פרק י"ח בספר ויקרא מוקדש לאיסורי עריות. על הרציונל שבשיבוץ עניין איסורי עריות דווקא כאן, כותב הרש"ר הירש ומסביר:⁵ הפרק הקודם דן בהלכות שחוטי חוץ, איסור דם וכיסוי דם, ונבלת עוף טהור. תכליתן לחנך את האדם ולא לאפשר לטבעו לקלוט את הטבע הבהמי. כלומר, שלא ירגיל עצמו בחיים בהמיים הפועלים לפי דחפי הגוף, ויהפכם לאידיאל אנושי. החזק ביותר שבין דחפים אלה הוא הדחף לחיי אישות,

* אלישי בן יצחק, עורך דין ומגשר, מרצה במרכז האקדמי "שערי מדע ומשפט". יהיו דברינו כאן לעילוי נשמתה של אימי מורתי רבקה חיון.

1 שד"ל, וי' יח:א.
2 ראו בהקשר זה מחלוקת רש"י ורמב"ן על וי' יט:ב; ויליאם ג'יימס, החוויה הדתית לסוגיה – מחקר בטבע האדם, ירושלים תש"ט, עמ' 170-212.
3 ספר כלבו, סימן עה: "לשון קדושה הוא לשון פרישות והבדלה".
4 נוסח אשכנז.
5 בפירושו שם, פס' א.

6 עוד על סדר העניינים המובא בפרשתנו ראו: רלב"ג וי' יח:א.
7 ראו: הלכות גדולות, לא תעשה, מצוה ס'; ספר יראים סימן שיג; ספר מצוות גדול, מצוות לא תעשה, מצוה נ; רמב"ם, ספר המצוות, מצוות לא תעשה, מצוה ל; ספר החינוך מצוה רסב.
8 אור חדש, וי' יח:ג.
9 ספרא אחרי מות פרשה ח סוף פרק יב אות ח.

אחריהן כמותם, וכן נמי אם הכותיים נהגו באיזה מנהג שאין לו מבוא בדרכי הטבע ולא נתאמת הניסיון העושה כמותן יש בו משום דרכי האמורי.

הר"ן מבקש להשתית את הרציונל שבאיסור על החשש לסכנת המדרון החלקלק; שמא "ימשך האדם אחריהן כמותם". אלא שהר"ן אינו מבחין בין דברי הבל לחוקים לעבודה זרה, והוא כורכם יחד. וכך הוא משמיע לנו במקום אחר: ¹⁵ "שלא אסרה תורה אלא חוקות של עבודת כוכבים אלו דברים של הבל ובטלה וכולן יש בהם צורך עבודת כוכבים, אבל דברים של טעם שר".

השולחן ערוך פוסק: ¹⁶ "אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים", ור' משה אישרליס, הרמ"א, מוסיף בהגהותיו וקובע: ¹⁷

וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשם פריצות... או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם לדבר... אבל דבר שנהגו לתועלת כגון שדרכן שכל מי שהוא רופא מומחה יש לו מלבוש מיוחד שניכר בו שהוא רופא אומן מותר ללבושו, וכן שעושים משום כבוד או טעם אחר מותר.

לנוכח עקרונות אלה נפסק לא אחת כי אין כל מניעה לאמץ דברים שמקורם במעשי הגויים. כך למשל נשאל הש"ך, אם מותר לקבל השראה ממבני ציבור של גויים ולבנות כדוגמתם, ופסק: ¹⁸ "כגון אותם העשויים לוועד שלהם להתייעץ על עסקיהם ולמשפט אין איסור לבנות כתבנית אותם היכלות". ¹⁹

צא ולמד כי החובה שלא לאמץ את "חוקות הגויים" אינה עיקרון גורף לדחיית כל דבר שמקורו בגויים, שכן המדרש משמיענו: ²⁰ "אם יאמר לך אדם יש בגויים חכמה – תאמין". ובתלמוד מסופר על ר' יוחנן שהיה נוהג לקום מפני זקני הגויים, בשל עומק ראייתם ותבונתם שצברו לאורך חייהם. ²¹

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

יכול לא יבנו בניינות ולא יטעו נטיעות כמותם? תלמוד לומר "ובחֲקֵיתֶהֶם לֹא תִלְכוּ", לא אמרתי אלא בחוקים החקוקים להם ולאבותיהם ולאבות אבותיהם.

עוד מצינו במדרש: ¹⁰

"ובחֲקֵיתֶהֶם לֹא תִלְכוּ" בנימוסות שלהם, בדברים החקוקים להם. כגון, טרטיאות וקרקטיאות והאיצטבאות, ר' מאיר אומר אלו דרכי האמורי שאמרו חכמים, שמא תאמר להם חקים ולכם אין חקים, תלמוד לומר את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו ללכת בהם, עדיין יש מקום ליצר הרע להרהר ולומר שלהם נאים משלנו, תלמוד לומר "וּשְׁמַרְתֶּם וְעִשִּׂיתֶם כִּי הוּא חֻקְמַתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה".

הרמב"ם מסכם את העיקרון באופן הבא: ¹¹

אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר "וְלֹא תִלְכוּ בְּחֻקֵּי הַגּוֹיִם" ... הכל בעניין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר "וְאֲבָדֶל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים" (שם:כו), לא ילבש במלבוש, המיוחד להן, ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם, ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושין וזה הנקרא בלורית, ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שעושין הן, ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עכו"ם כדי שיכנסו בהן רבים כמו שהן עושין, וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה.

השאלה היא מהם "חוקות הגויים"; מה הופך מעשה של גויים לאסור על יהודים. שאלה זו מתחדדת לנוכח העובדה שיש לא מעט דברים שעל אף האיסור האדם עושה אותם, כגון: ללבוש בגדים שמיוצרים בחו"ל, או להשתמש בהמצאות שאינן ישראליות (מחשב). האם משמעות הדבר שאין לעשות שימוש באותם דברים משום 'חוקות הגויים'?

בהלכה היהודית ניסו לצקת תוכן למושג 'חוקות הגויים', אך יותר משניסו להגדירו, ביקשו להניח לנו עקרונות שעל פיהם ניתן יהיה ללמוד מהם 'חוקות הגויים' האסורות.

כך למשל, התוספות במסכת סנהדרין קובעים: ¹² "חוקה היא לשם עבודת כוכבים", ומכאן שכל מעשה של גויים שאינו מיוחד לעבודת כוכבים – מותר. ובמקום אחר, במסכת עבודה זרה, התוספות מציג עמדה, שלפיה חוקות הגויים יכול להיות באחד משני עניינים: ¹³ "אחד שעושין לשם חוק לעבודת כוכבים ואחד שעושין לשם דעת הבל ושטות".

רבינו ניסים, הר"ן, קובע בחידושו לתלמוד: ¹⁴

הטעם הנכון שהתורה אסרה כל מנהג מיוחד לנימוסי עבודת אלילים שמא ימשך האדם

10 ילקוט שמעוני פרשת אחרי מות רמז תקצ; ראו גם ספר החינוך, מצוה רסב, שמביא מדרש זה בשם הספרא.

11 רמב"ם, משנה תורה הלכות עבודה זרה יא, א.

12 תוספות סנהדרין נב ע"ב דב"ה 'אלא'.

13 תוספות עבודה זרה יא ע"א דב"ה "ואי חזקה היא".

14 חדושי הר"ן סנהדרין נב ע"ב.

15 ר"ן (על הרי"ף) מסכת עבודה זרה ב ע"ב.

16 שולחן ערוך, יורה דעה, סימן קעח, סעיף א.

17 רמ"א יורה דעה, סימן קעח, סעיף ב. בהקשר זה ראוי להפנות

לשר"ת מהריק, שורש פח.

18 ש"ך יורה דעה, סימן קעח, סעיף ב.

19 שאלות בעניין בגדים ראו: שו"ת אגרות משה, יורה דעה חלק

א, סימן פא; שם, חלק ד, סימן יא; שו"ת שרידי אש (יורה דעה

סימן לט) דן בעניין חגיגות בת מצווה והאיסור לילך בחוקות

הגויים.

20 איכה רבה פרשה ב, סימן יג. וראו מנחת אשר, ספר ויקרא,

סימן לג.

21 בבלי קידושין לג ע"א.